

Nyhetsbrev från

NAV-industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst

Nummer 1

Februari 2021

info@navivast.se

Rösträtten 100 år

Ordförande har ordet

Kära medlemmar!

Nu sitter jag vid köksbordet och tittar ut på en vitstrimmig gräsmatta. Det kom litet snö till slut och kallt blev det också. Då är det skönt att dra på sig varma kläder och gå en rask promenad.

Rask kan vi dock inte beskylla COVID-19 för. Corona behåller sitt grepp om oss, vår vardag och våra verksamheter.

Ni kommer att få, om ni inte redan har fått det, ett utskick från oss som handlar om det pandemi-stöd som blivit beviljat. Läs igenom det och kontrollera om er verksamhet är berättigad, i så fall uppmunt- rar jag er till att ansöka.

Arbetet med NAV-kartan har startat upp och det är dags att se över uppgifterna om era besöksmål.

Hjälp oss genom att kontrollera era uppgifter och skicka in ev. ändringar så snart som möjligt.

Årsmöte blir det även i år. Datum är inte satt än så håll ögonen öppna. Vi hoppas att vi kan genomföra det som ett vanligt årsmöte men om Corona hänger kvar, kan det mycket väl bli digitalt.

Vi planerar så klart för en Arbetslivsmuseernas dag men det troligaste är att den i år hamnar på höst- kanten. Så fort vi vet kommer information att skickas ut till er medlemmar.

Med önskan om en återhämtande vår och ett igång- sättande av våra verksamheter.

Lise-Lotte

NAVs Nyhetsbrev nr 1-2021

Första sidan:

Foto: okänd

Sundsvalls museum

Första maj-demonstration för Allmän Rösträtt
i Sundsvall år 1899

Innehåll:

	sida
NAVs nyhetsbrev nr 1-2021	2
Ordföranden har ordet	2
Aktuella notiser	3
Personliga berättelser	4
Electricitet i Skara	5-8
Olika rösträtt blev lika	9-11
Museiresan	12
Utbildningar & Kurser	13-15
Litteratur-tips	16

Redaktion:

Karin Askberger	070-367 79 02	karin.askberger@navivast.se
Einar Brodin	070-530 77 79	enar.brodin@navivast.se
Ola Nilsson	070-256 14 74	ola.nilsson@navivast.se

Nästa nyhetsbrev utkommer i maj 2021.
(Presstopp 2021-04-30)

Vi i redaktionen vet att alla medlemmar och museer har massor av intressant och underhållande material i sina gömmor. Vi är tacksamma för alla synpunkter, idéer, och inte minst alla bidrag, texter och bilder till nyhetsbrevet.

info@navivast.se

NAV - industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst

Box 82, S- 532 21 Skara
Tel: 072- 246 92 32
www.facebook.com/industriocharbetsliv.se

Org.nr. 802461- 1413
Bankgiro: 780 - 7365

E- post: info@navivast.se
Hemsida: www.navivast.se

Aktuella notiser

MEDLEMSENKÄT FÖR 2020

Medlemmar i NAV har fått en enkät som skickats via mail. Det är viktigt att ni läser och svarar på de fem frågor som enkäten innehåller. Pandemin har ju ställt till stora besvär för oss alla under 2020.

Vi kommer att sammanställa era svar och informera om resultatet. En sammanställning av enkätsvaren kommer även att ingå i en rapport till VGR

Vi vill gärna ha era svar senast den 15 februari enligt förutsättningar i enkäten.

KRISTÖD - CORONASTÖD

NAVs medlemmar med ideell verksamhet har möjlighet att söka ekonomiskt stöd med anledning av covid-19. Förutsättningar och villkor för att söka ekonomiskt stöd framgår av det brev som skickats ut från NAVs kansli i början av februari månad.

Bakgrunden är de pengar VGR avsatt som ekonomiskt stöd till olika organisationer i regionen, bland annat till NAV.

Läs brevet med de förutsättningar som anges där. Skriv er ansökan, bifoga erforderliga uppgifter och skicka in ansökan till NAVs kansli senast den 28 februari 2021.

Önskas ett eget exemplar av NAVs Nyhetsbrev?

Anmäl ert intresse på Hemsidan:

www.navivast.se/nyhetsbrev/

Ansök nu hos Riksantikvarieämbetet

Bidrag kan nu sökas för insatser som syftar till att bevara, använda och utveckla kulturarvet. Projektet ska vara tydligt avgränsat från ordinarie verksamhet och ha ett start- och slutdatum.

Ansök senast 31 januari - ansökan till **bidrag till kulturarvsarbete för 2021** hos Riksantikvarieämbetet.

<https://www.raa.se/lagar-och-stod/bidrag-anslag-och-fonder/bidrag-till-kulturarvsarbete/>

Museidagar med årsmöte 2021

ArbetSam genomför Museidagar med årsmöte 2021 digitalt. Programmet har kortats ned från 16-18 april till enbart 16 april.

Invigning av kultur- och demokratiminister Amanda Lind.

Ramsåg för sten efterfrågas

Är det någon som känner till om det finns någon ramsåg för kalksten stående. så är vi mycket intresserade. Eller om ni har idéer om var vi ska leta, så hör av er.

Stenarbetsmuseum i Yxhult utanför Kumla visar stenhanterings historia med hjälp av modeller, en marmorsamling och en stor samling gipsförlagor.

Lilian Edström
019-58 86 24
lilian.edstrom@kumla.se

Jan Svensson
svensson.jan@icloud.com

PERSONLIGA BERÄTTELSE

Berättelser skapar intresse och engagemang för vårt kulturarv och kulturmiljöer. Genom att lyfta fram den personliga berättelsen levandegörs historien till föremålet, skapar förståelse för vår samtid och gör arbetslivsmuseerna mer attraktiva som besöksmål.

Som NAV-medlem ingår ni i samarbetsplattformen Prisma där flera olika kulturarvsaktörer i Västra Götaland samarbetar kring olika frågor.

En del i samarbetet är hemsidan prismavg.se där vi tillsammans samlar berättelser från industrialiseringen och fram till idag. Syftet är att lyfta era besöksmål och öka intresset och förståelsen för vår gemensamma historia.

Under 2021 kommer vi att lyfta fram temana, **Demokrati, Arbetarrörelse, Stenhuggeri och Semester och Fritid.**

Vi söker därför era berättelser om personer, platser, händelser eller föremål kopplat till dessa teman.

Ni sitter på fantastiska berättelser i era arkiv och utställningar som vi vill lyfta fram.

Med berättelser kan vi levandegöra historien. Personliga berättelser är en del av vårt gemensamma immateriella kulturarv. Flera arbetslivsmuseer arbetar redan med att lyfta fram personliga berättelser i sina utställningar. Med text, ord och bild kan den personliga berättelsen synliggöras och gestaltas på arbetslivsmuseerna i större utsträckning.

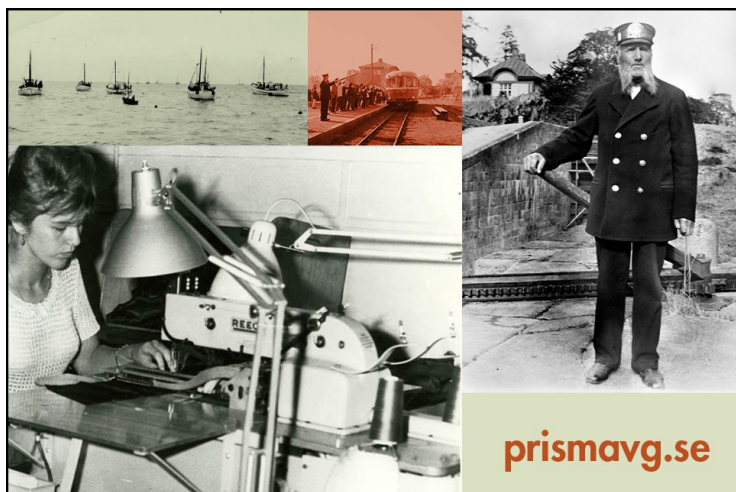
För mer information, kontakta elin.sorensson@innovatum.se

Här får du mer än gärna delta i berättandet och bidra med eget innehåll!

Prisma VG är en digital arena och mötesplats för vårt fantastiska industriella kulturarv.

Plattformen Prisma VG gör det möjligt att presentera berättelser med hjälp av text, bild, film eller ljudinspelningar. Genom prismavg.se blir historien tillgänglig och tilltalande för stora grupper av människor.

Här kan du även navigera genom regionens industrihistoria. Se bilder, upptäck industrihistoriska platser och ta del av vårt industriella kulturarv i berättelser om vår samhällsutveckling från 1850 fram till idag. Varje berättelse blir dessutom en pusselbit i en större, gemensam, skildring av den samhällsutveckling vi har sett de senaste 150 åren.

Prisma har en redaktion som kan stödja er i arbetet.

För den som är intresserad av att själv lära sig publiceringsverktyget finns möjligheter att delta på någon av de workshops som anordnas.

Läs gärna mer på www.prismavg.se

Följande artikel *"Elektricitet i Skara"* är ett exempel på vad man kan bidra med.

Bilder och text är hämtat från PrismaVG -"Berättelser". (Artikeln i Nyhetsbrevet är redigerad och nedkortad)

Bidraget är inlämnat av Göran Johansson, Lena Brodin och Freddie Wendin, Skara Gille

Källor: skaraenergi.se, bilder från Digitalt museum.

Ett sekel med elektricitet och vatten i Skara, utgiven av Skara Energi AB

Gatukontoret Skara kommun från 1998

ELEKTRICITET I SKARA

Skara Energi förvärvade det så kallade gamla maskinhuset av Skara kommun och år 2005 var det renoverat. Nu fungerar huset som kontor för Skara Energi. Bolaget startade i samma hus 1898. Cirkeln är sluten.

Elektricitet - en angelägenhet för hela samhället

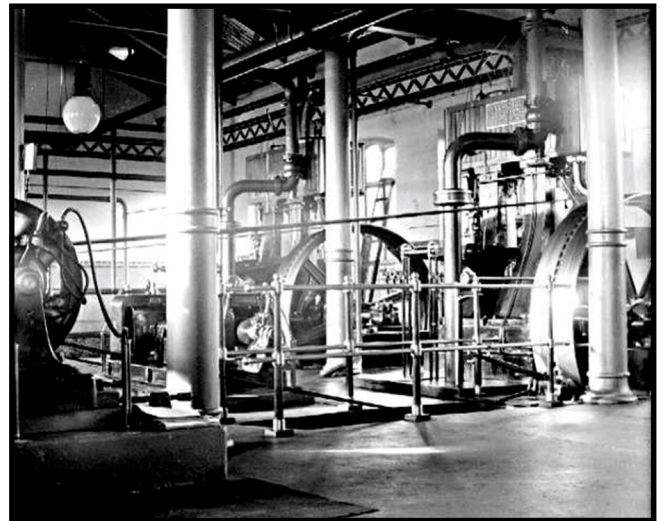
År 1896 bildades Skara stads Vattenlednings- och elektricitetsverk med en särskild styrelse tillsatt av stadsfullmäktige.

Den 18 oktober 1897 tog stadsfullmäktige beslut om att anlägga vattenlednings-, dränerings- och elektricitetsverk. Tre år senare överlämnades en berättelse till fullmäktige i Skara som beskrev anläggningarnas utförande samt kostnaderna. Totalt kostade det 94 004 kronor och 28 öre, inklusive andel i kostnaderna för maskinhusets vattenintag med mera.

Installationen blev en angelägenhet för hela samhället. Från el- och vattenverket i Stadsträdgården byggdes luftledningar ned till staden och fördelades i så kallade tryckpunkter.

Gatubelysningen bestod av 36 bågglampor á 2 000 normalljus och elva glödlampor á 32 normalljus.

Belysning installerades i många av stadens fastigheter. Vid elverkets start fanns det kontrakt för 53 fastigheter. Stadshotellet, rådhuset, stadskällaren, sjukhuset och domkyrkan fanns med på den historiska listan. En enskild donation på 4 637 kr från fröken Wilhelmina Larsson i Skara bekostade domkyrkans belysning.

Det elektriska maskineriet bestod av två koleldade ångmaskiner på vardera 56 hkr och två likströmsgeneratorer på 18 kW.

Den första elmotorn var på två hk och installerades i Jakobssons charkuteriaffär. Motorn drog en större köttkvarn.

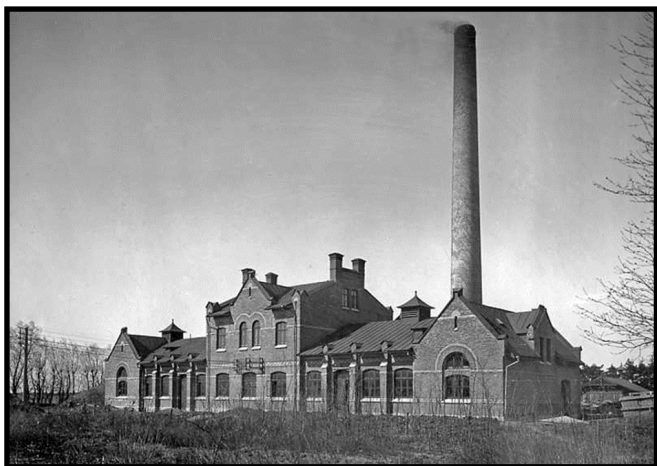
Flera andra företagare, som hade haft stor användning av el, var intresserade av moderniteten men de flesta var beroende av kontinuerlig drift och inte bara några timmar per dygn.

ELEKTRICITET I SKARA

Under elverkets första år begränsades leveranserna tidsmässigt.

Från skymningens inbrott till kl. 01.00 kom den efterlängtrade elen. Under den mörkare årstiden utökades tiden från 06.00 på morgonen till "full dager inträtt".

1901 kom krav på utökad service. För att kunna förlänga belysningstiden och även kunna leverera el när generatorerna inte var i drift, inköptes ett ackumulatorbatteri från AEG, det kostade 17 000 kr.

Brandfarlig el

Säkerheten var viktig. Ryktet beskrev elen som farlig och att det var förenat med eldfara att ha el inomhus. Verket installerade säkerhetsapparater med blystrimlor som skulle smälta och bryta strömmen om den blev för stark. Apparaterna fanns i maskinhuset. Strömmen gick genom dem innan den nådde belysningsnätet.

Fyra män anställdes för driften av elverket. Förste-maskinisten var ansvarig för anläggningen. Till sin hjälp hade han en andre-maskinist och två eldare.

Egna mätare hos kunderna

I "Reglemente för Skara stads Vattenlednings- och Elektricitetsverk" finns den första prislistan för kunderna. De erbjuds så kallad årsackord.

Priset för en 16 normalljuslampa var 20 kr per år.

Större förbrukare fick mätare uppsatta och priset var fem öre per amper-timme vid 110 volt samt en hyra som var tio procent av mätarens inköpspris.

Förbrukarna kunde dock fritt skaffa och underhålla sina egna mätare bara de var av en godkänd konstruktion.

Belastningen ökade på verket. En utökning av kapaciteten började utredas.

Ingenjör Wallin kontaktades. Han föreslog att staden skulle undersöka ett samarbete med AB Gullspång-Munkfors om en ledning från Gullspång. Kraftbolaget vid gränsen mellan Västergötland och Värmland planerade att bygga ett vattenkraftverk i Gullspångsälven. Samtidigt med anbudet erbjöds Skara stad att teckna aktier i bolaget för 50 000 kr.

Vid samma tidpunkt erbjöds Skara stad elkraft från Trollhättan som planerade en utbyggnad av Trollhättefallen.

Redan på den tiden var det efterfrågan på tekniskt kunnig personal.

Övermaskinist Jern erbjöds anställning vid Göteborgs El och Spårvagnar. Efter förhandlingar och en löneökning stannande dock Jern kvar i Skara.

Övermaskinist Jern

ELEKTRICITET I SKARA

Historisk leverans från Trollhättan

Den 27 juni 1907 undertecknades det första historiska kontraktet. En minieffekt på 175 kW och en maxeffekt på 50 kW till ett effektpå 60 kr per kW och ett energipris på ½ öre per kWh. Kontrakts-tiden var 25 år och leveransspänningen skulle vara 3 000 volt. Periodtalet ställdes inte vid kontrakts-skrivandet men blev 25 p/s.

Även i det här fallet var Skara tidigt ute. 22 juni året därpå skedde den första leveransen. Det var den första från ett statligt kraftverk till ett kommunalt elverk. För att kunna ta emot och fördela kraften byggdes en station vid Brogården, intill El- och vattenverkets lokaler.

Kraftverksbygget i Trollhättan blev försenat. Bland annat handlade det om olika strejker. Därför byggdes en tillfällig kraftstation för att klara leveransen till Skaraborg. Skara stad gav firman Förenade Elektriska Aktiebolaget i uppdrag att ordna en anläggning som skulle ta emot och fördela strömmen.

1910 hade energiförbrukningen vuxit till 340 500 kWh per år. Samma år togs beslut om en ny taxa för växelström som användes söder om bangårdsområdet.

Distributionen var inte lika pålitlig som den är idag. Ofta blev det avbrott av olika skäl.

I den noggrant förda journalen fanns 87 elavbrott noterade för detta år. Av dem var 52 längre än tio minuter. Det längsta avbrottet var tolv timmar och 20 minuter, det näst längsta var på elva timmar och tio minuter.

Belysning som krävde mycket underhåll

Slitaget av materialet var omfattande. Båglampsbelysningen, som fanns i gatlyktorna, krävde mycket underhåll.

Tändningen skedde genom att man ett ögonblick lät kolelektrodena beröra varandra, varpå dessa drogs isär till ett gap på några millimeter där ljusbågen bildades.

Kolspetsarna måste bytas efter 16 timmars brinntid. Därför beslöts år 1915 att byta ut dem mot så kallade ½ Watts lampor på 1 000 och 600 normalljus.

Samtidigt avslutades en 20-årig epok. El- och vattenverkets styrelse avvecklades, på grund av att verket var utbyggt och att inga större kompletteringar planerades vid detta tillfälle. I stället blev stadsingenjören ansvarig för den tekniska ledningen.

Belastningen på nätet ökade långsamt. 1918 var max-effekten 320 kW och energiomsättningen 874 000 kWh. De 53 avbrotten under året, varav det längsta var 22 timmar, visade att leveranssäkerheten fortfarande inte var bra. Ångmaskinen med generatorer, som installerades från början, hade gjort sitt och såldes.

AB De Laval's Ångturbin i Nacka, företaget levererade nytt kraftaggregat till Skara Elverk 1927

Dags att producera egen el

1926 beslöts att skaffa ett reservmaskineri. Kraftaggregatet bestod av en trecylindrisk större tändkulemotor av typ "de Laval-Berglund" tillverkad av AB de Laval Ångturbin i Nacka. Effekten var 150 hk vid 300 varv i minuten. Den direktdrivna ASEA-generatorn hade en effekt av 120 kVA.

Tankarna på att producera egen el blev allt starkare. Dels med tanke på en driftreserv, dels med tanke på ekonomin. En utredning visade att en effekt på cirka 150 kW var lagom för att klara toppbelastningarna och i någon mån driftreserven.

Den 29 mars 1929 togs anläggningen i drift. Generatoren kostade 9 980 kronor och utrustningen från de Laval kostade 31 000 kronor. Då hade även likströmsbatteriet, som inskaffades 1902, tjänat ut.

ELEKTRICITET I SKARA

Detta ersattes med roterande omformare.

Utredningar gjordes om att ersätta likströmsdistributionen med växelström men på grund av växelströmmens frekvens (25 p/s) och att det var irriterande med "blinkningarna" som uppstod, behölls distributionen av likström tills vidare.

1936 togs beslut om förbud mot nyinstallation av likström vid ny- och ombyggnad. Samtidigt beslöt Vattenfall om frekvensändring till 50 p/s.

1939-1942 genomfördes omläggningen enligt avtal med Vattenfall, till en kostnad av 80 000 kronor. När den var klar togs det beslut om att lägga ned distributionen av likström.

I början av 1940-talet anställdes ingenjör PW Schannong som elingenjör. Han kom närmast från Göteborgs elverk och började undersöka om inte staden borde skaffa sig förutsättningar att producera egen energi. Åtminstone så att det räckte för att minska råkrafts-kostnaderna och kapa effekt-topparna.

Schannong köpte två dieselmotorer, som suttit i utrangerade ubåtar. Genom att koppla motorerna till en 1 000 kW-generator skulle effekttillskottet bli bra.

Staden var tveksam till idéerna och lät civilingenjör Harry Wennerberg göra en opartisk granskning av förslaget. Wennerberg kom fram till att projektet inte var ekonomiskt försvarbart. De inköpta ubåtsmotorerna såldes som skrot.

1947 slutade Schannong vid Skara elverk för en tjänst som elverkschef i Falköping.

Verksamheten runt Skara centraliserades

Verksamheten centraliserades runt Skara år 1944. Då övertogs Söderskogens förenings distribution. Senare blev det samma sak med bland annat Noltorp och Brunsbo. Det var historiska händelser. Tidigare hade eldistributionen endast omfattat tätorten. Landsorten sköttes av lokala distributionsföreningar.

1952 upphörde gasdistributionen i staden. Det privatägda Novoliska Gas AB, som ägde och skötte distributionen, lades ned. Med en måttlig investering på 130 000 kronor klarade elverket den ökade belastningen på 30 procent som övergång från gas- till elspisar innebar. 1954 ökades spänningen i högspänningsnätet från 3 000 till 6 000 V.

ingenjör PW Schannong

Artikeln kan läsas i sin helhet på www.prismavg.se

Inom samverkan erbjuds en rad utbildningar till NAVs medlemmar kostnadsfritt.

Utbildningar och kurser kommer att erbjudas även 2021 vilka då kommer synas på bland annat NAVs Hemsida och Facebook.

Läs programmet och anmäl dig och din förening, eller kontakta oss för individuell rådgivning.

100 år av demokrati i Sverige

I år firas 100 år av demokrati i Sverige. Vi i NAVs styrelse är nyfikna på vilka kopplingar våra arbetslivsmuseer har till rösträttskampen. Finns det några berättelser i gömmorna? Kanske har ni sparade minnen från 1921, året då medborgarna fick lika rösträtt oberoende av inkomst och kön. Krokstrands Folkets hus-förening bjuder här på första bidraget.

Charlotta Qvarfordt f 1863 (Fotomontage)

När olika rösträtt blev lika

Charlotta, Beda, Elida, Maria, Serafia, Margit, Olivia, Maja-Stina och Ottilia – de är alla kvinnor i Krokstrand som för första gången gick och röstade i ett riksdagsval. I år firar vi hundraårsminnet av att dessa damer klev över tröskeln i Folkets hus, uppklädda för det högtidliga ögonblicket, och lämnade sina röster. Jag kan tro att många till och med neg när rösten lämnades över. Vi kan bara föreställa oss hur det kändes att stå där och vänta medan valförrättaren bladdrade fram namnet i röstlängden och skrev ett rött R i kolumnen för *"har utövat rösträtt"*.

I Skee norra valdistrikt, där stenhuggarsamhället Krokstrand var huvudort, fanns 331 röstberättigade kvinnor noterade i röstlängden till riksdagsvalet 1921. Valet inbringade 137 kvinnliga R.

Vilka stämningar rådde då när rösträtsreformen slog igenom? Från sena 1800-talet hade Krokstrand utvecklats till en bruksort med traditionella maktstrukturer. Stenbolag, förvaltare och handlare hade grepp om sina stenhuggare, inte bara genom sitt ekonomiska övertag utan också för att deras röster vägde mer, i varje fall i lokala sammanhang.

Bläddrar man i 1917 års röstlängd för Björneröds och Krokens municipalsamhälle ser man att Krokstrands store stenpatron N S Beer hade hela 40 röster. Så mycket mer var bolagets åsikter om vägdragningar och sanitära frågor värda. Handlare Roos hade 11 röster, gränsridare Bongberg 11, husägare Säter 2, stenhuggaren Alfred Karlsson 1 röst osv.

Principen var att den som betalade mycket skatt (höga inkomster och fast egendom) skulle ha mer att säga till om. Majoriteten av ortens stenhuggare hade ingen röst alls. På den tiden drogs inte skatten automatiskt av arbetsgivaren så som nu. Det var individens eget ansvar att ha kontanter hemma när fogden kom. Tänk då på den osäkra tid som rådde under seklets första decennier med världskrig, livsmedelsbrist och svår arbetslöshet inom stenindustrin. Vad skulle du ha valt? Att spara pengarna i en kaffeburk medan barnen svälter?

Få kvinnor hade rösträtt i kommunalval. Inga kvinnor hade rösträtt i riksdagsval.

När olika rösträtt blev lika

Demokrati med modersmjölken.

Det var med dessa erfarenheter i bagaget som kvinnorna kom till Folkets hus för att rösta. Flera av dem hade fött tio, tolv barn. Charlotta Qvarfordt, som fotomontaget visar, var 58 år när hon steg fram till valförrättaren i stora salen. Hon var tiobarnsmor, tvättade kläder i bäcken, höll rent från lus, lagade mat och bakade bröd på 20 kilo mjöl varje vecka (om det inte var kristid).

Charlotta hade med egna ögon kunnat följa framväxten av fackföreningar och politiska sammanslutningar i Krokstrand. Här fick man demokratin med modersmjölken, sas det. När det föreningsägda Folkets hus stod färdigt 1902 var nog Charlotta en självskriven deltagare på invigningsfesten.

I Krokstrand bildades Kvinnliga Rösträttsföreningen någon gång på 1910-talet. Ordförande var småskollärarinnan fröken Serafia Svensson. Hur hade kvinnorna ork att engagera sig? Det kan man fråga sig. Fick de ens gå på möten för sina män? Kanske rullades potatiskastrullen in i filtarna så att det fanns varm mat när maken kom hem.

Rösträttsföreningen samlades kring en renodlad fråga: att kvinnor skulle ha lika rätt att påverka samhället som män.

Invigningsfest för Folkets hus i Krokstrand. Byggnaden från 1902 är Bohusläns äldsta Folkets hus. Huset har samma funktion i dag och vårdas som ett demokrati-minne.

Serafia Svensson

Krokstrandsföreningen blev en av 300 lokalföreningar ute i landet som ingick i Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt, LKPR. Det var en organisation som bildats 1903 och levde vidare till målet var fullbordat. Den tändande gnistan hade varit det infama förslaget från regeringshåll att i stället för att ge kvinnor rösträtt så skulle gifta män få två. Mannen skulle få kvinnans röst! Va?

Serafia blev den samlande kraften i Krokstrand. Hon kallade till möten i Folkets hus och kvinnorna kom. Fröken Serafia Svensson hade inga egna barn. Hon var född 1859, utbildade sig till småskollärarinna och flyttade från Göteborg till Krokstrand när hon var 33 år. Här flyttade hon in i den enda skolan som fanns i det barnrika Krokstrand. Nu blev det varannandags-undervisning.

Barn och föräldrar uppskattade den nya lärarinnan. Det har vi hört. En äldre man berättade för mig att hans mor brukade citera fröken Serafias diktamen i rättskrivning: ”En gammal gumma sålde våfflor och tofflor och annat krafs”. Det hade man roligt åt i stugorna.

När olika rösträtt blev lika

Att en småskollärarinna tog ledarskap i rösträttskampen och inte någon av stenhuggarnas hustrur är talande för tiden. Lärare hade en upphöjd position i samhället och rörde sig över klassgränserna. Serafia drevs av en stark övertygelse och energi, som vid namninsamlingen 1912.

För första gången skulle Riksdagen detta år rösta om kvinnlig rösträtt i Sverige. Motståndet var stort.

Framför allt från första kammarens högermän. Nej, nej, kvinnor var inte mogna att ta politiskt ansvar, kunde det låta. Man tog därför till samma maktmedel som i dag: en namninsamling.

I Krokstrand skulle Serafia slå rekord visar det sig. Kanske la hon listor i affärerna? Kanske knackade hon dörr? Totalt skrev 120 kvinnor och 70 män under landsföreningens resolution för kvinnlig rösträtt.

Bilden här intill, som blivit klassisk, föreställer Elin Wägner vid det sammanlagda resultatet: 30 band med 351 454 underskrifter som krävde kvinnlig rösträtt.

Med hjälp från Bohusläns museum har vi fått upplysningar om Serafia som ger oss en bild av rösträttsaktivismen på en liten ort som Krokstrand. 1913 kom 400 personer för att lyssna när hon höll tal om "Historik över kvinnornas rösträttsfråga". Kanske trängdes de i Folkets hus, det är fullt möjligt.

Samma år, 1913, värvade hon 142 medlemmar till Krokstrands rösträttsförening. 142 personer! Det motsvarade en tiondel av ortens hela befolkning.

Det har i år gått hundra år sedan rösträttskvinnorna såg resultatet av sin kamp. 1921 var året då. Serafia, Charlotta och deras medsystrar i Krokstrand blev fullvärdiga medborgarinnor.

KARIN ASKBERGER

Maja-Stina Andersson
f 1858

Serafia Svensson (?)
f 1859

Charlotta Qvarfordt
f 1863

Maria Karlsson
f 1863

Ottilia Olausson
f 1866

Olivia Fredman
f 1884

Beda Gustavsson
f 1891

Margit Andersson
f 1891

Elida Johansson
f 1894

Barn- och familjeaktiviteter på arbetslivsmuseer

Foto: Veterinärsmuseet, Skara

Foto: Göteborgs Remfabrik

Museiresan är en del i projektet Barn- och familjeaktiviteter på arbetslivsmuseer. I projektet ingår olika arbetslivsmuseer runt om i Västra Götaland som alla vill satsa på att locka målgruppen barnfamiljer till sina museer.

En vandring för alla sinnen bland maskinerna på Göteborgs Remfabrik, en kähphästverkstad på Veterinärsmuseet i Skara eller en skattjakt i Qvarnstensgruvan i Lugnås. Det är exempel på de aktiviteter som barnfamiljer fått uppleva inom ramen för projektet Museiresan.

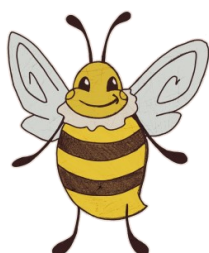
Nu är arbetet i full gång med att även denna sommar kunna erbjuda spännande aktiviteter för hela familjen hos flera av våra medlemmar. Under sommaren 2021 kommer besökarna hitta spännande aktiviteter och uppdrag och får följa ett arbetsbis resa på 27 besöksmål runt om i Västra Götaland.

Mer information kommer under våren.

Projektet arrangeras av NAV, Studieförbundet Vuxenskolan och Innovatum.

Elin Sörensson, Kulturarvsutvecklare

Innovatum Science Center

Utbildningar och Kurser

Under 2021 erbjuder Prisma ett flertal utbildningar i Besöksmålsutveckling och Verksamhetsutveckling.

Några av utbildningarna är digitala och går att anmäla sig till idag. Våra digitala utbildningar genomförs via *Microsoft Teams*. Övriga kurser/utbildningar inväntar vi, för att kunna genomföra längre fram.

Inför säsongen rekommenderar vi alla som möter besökarna att även gå Turistrådets digitala Värds-kapsutbildning. **Anmäl er redan nu till en utbildning i marknadsföring eller för att ta fram en mobilguide till ert besöksmål.**

Kontakt: elin.sorensson@innovatum.se

Anmälan till Digitala utbildningar:

Prisma Västra Götaland | Innovatum
<https://www.innovatum.se/anmalan-utbildningar-prisma-vastra-gotaland/>

Fysiska utbildningar

Observera att dessa utbildningar är preliminära och vi följer FHM restriktioner angående Covid-19. Uppdatering om datum kommer under våren.

Från guidning till upplevelse

En kurs som ger dig verktyg att förmedla det unika med din plats och dess historia, för att ge dina besökare en meningsfull upplevelse som kommer att stanna kvar hos dem långt efter besöket.

Du kommer att lära dig hur du går från traditionell guidning till att skapa upplevelser tillsammans med deltagarna. Efter avslutad kurs kommer du ha en komplett plan för en guidning på just din plats, klar att användas under kommande säsong.

Kursen består av 4 digitala träffar á 2-4 timmar samt uppgifter att utföra på egen hand mellan dessa träffar.

Så presenterar ni ert besöksmål

En övningsdag där ni får möjlighet att lära er att presentera ert besöksmål till olika målgrupper, till exempel turistinformationen, lokalmedia, hotell, eller till er hemsida. Under dagen kommer vi att praktiskt öva tillsammans, på hur du enkelt och kärnfullt hittar det unika och det som tydligt presenterar er plats – så besökare vill komma till just er.

Målet med dagen är att ni ska få hjälp med att ta fram en kort presentation som ni kan använda er av för att på ett professionellt sätt kunna presentera er verksamhet till turismaktörer i er närhet.

Utvecklas som arrangör

Att arrangera evenemang och aktiviteter kan vara ett bra sätt att stärka relationen med platsen där ni verkar och göra fler människor engagerade i er verksamhet. Den här kursen riktar sig till er som vill utveckla er i rollen som arrangörer.

Under dagen kommer vi att byta erfarenheter och inspireras av varandra.

Vi kommer bland annat att ta upp följande frågor:

- ◆ Varför ska vi arrangera?
- ◆ Vad ska vi arrangera?
- ◆ Vilka målgrupper vill vi nå?
- ◆ Vilken sorts arrangör är jag och vilken vill jag vara?

Dagen arrangeras i samarbete med konsulenterna i arrangörs- och publikutveckling, som har bred erfarenhet av stöd till kulturarrangörer.

Arrangör: *PrismaVG i samarbete med Kultur i Väst*

Kontaktperson:

Elin Sörensson
Kulturarvsutvecklare Innovatum
elin.sorensson@innovatum.se
070 515 77 72

Utbildningar och Kurser

Fysiska utbildningar

*Observera att dessa utbildningar är preliminära och vi följer FHM restriktioner angående Covid-19.
Uppdatering om datum kommer under våren.*

Utveckla er medverkan på mässor och evenemang

Vi människor upplever saker med våra sinnen och ett besök på ett museum engagerar oftast flera av våra sinnen. Men den känslan kan vara svår att förmedla när man marknadsför sitt besöksmål utanför museets väggar, till exempel på en mäsä eller ett evenemang, såsom Arbetslivsmuseernas dag.

Nu har ni möjlighet att delta i en workshop där ni kan få inspiration för att hitta mobila och flexibla aktiviteter och utställningsprodukter som gör att människor kan få en upplevelse och en känsla av ert besöksmål redan innan de kommer dit. Ni får också chans att lära er mer om hur man inreder sin monter, hur man riktar sig till olika målgrupper och vad som är bra att tänka på när man ska marknadsföra sig på andra platser.

Att kunna visa upp sin verksamhet vid publika aktiviteter på ett bra och kreativt sätt, leder också till fler besökare och mer uppmärksamhet.

Dagen kommer innehålla inspiration och workshop där ni får möjlighet att utveckla idéer och förslag utifrån en egen verksamhet.

Arrangör: *PrismaVG i samarbete med Venga Vamos*

Gör en enkel hemsida i WordPress

Vid två tillfällen går vi igenom hur ni gör er egen hemsida i WordPress.

Vi går igenom allt från grunden och du får lära dig de viktigaste verktygen för att skapa och hantera din hemsida. Vi kommer under kursens gång att arbeta praktiskt och målet är att ni vid kursens slut ska ha en egen hemsida som ni själva kan sköta.

Arrangör: *Prisma VG i samarbete med Studio 1582*

Unga värdar

Hur använder vi oss av ungdomar i vår publika verksamhet? I kommunens regi kan det finnas möjlighet till att engagera och säsongsanställda ungdomar.

Tillsammans diskuterar vi hur ni, med hjälp av en paketerad produkt för en specifik målgrupp, kan använda sig av unga värdar i närområdet.

Arrangör: *PrismaVG, Qvarnstensgruvan*

Medlemsvård och medlemsrekrytering

En workshop i hur man rekryterar, engagerar och behåller medlemmar, med fokus på att utveckla sin verksamhet att bli tilltalande.

Om medlemmar känner att föreningen tillför någonting är chansen att de stannar kvar större, varpå verksamheten ses över innan medlemmarna rekryteras.

Vi utgår från er verksamhet för att ta fram en konkret handlingsplan för fortsatt arbete.

Arrangör: *PrismaVG och Dalénmuseet*

Dagar om "Tidsresor"

De sedan tidigare planerade temadagarna vid Göteborgs Stadsmuseum och Borås museum om "Tidsresor" är åter framskjutet på grund av Corona. Förhoppning finns att kunna genomföra dagarna på samma platser under 2021.

Några nya datum är i nuläget inte fastställda. En mer utförlig inbjudan med tider och möjlighet att anmäla sig kommer att presenteras senare.

Mer info: bo.ekberg@vgregion.se

Arrangör: *Kulturkatalogen Väst i samarbete med Jamtli*

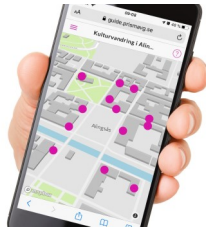

Utbildningar och Kurser

DIGITA UTBILDNINGAR
genomförs via Microsoft Teams

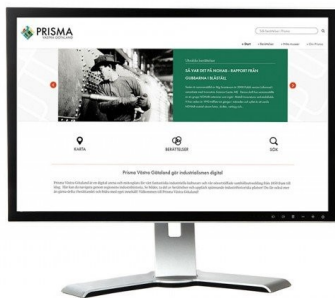
Prismas mobilguide

23 februari kl. 13-14
23 april, kl. 10-11

Inom PrismaVG har vi utvecklat en digital guide som ni kan använda er av för att visa upp ert besöksmål utanför ordinarie öppettider eller för att presentera stora områden för besökaren. Vi presenterar mobilguiden och visar hur du kan använda den på just ditt besöksmål. Vi samtalar om de olika besöksmålen och ger tips och idéer för att kunna skapa en egen guide.

Om ni vill utveckla en mobilguide kommer ni få support för detta.

Digital berättande

25 mars, kl. 10-11

Prismavg.se är en samlingsplats för berättelser om industrisamhället och dess utveckling. Vi visar hemsidan och pratar om vad ni kan bidra med i form av berättelser från ert besöksmål och visar konkreta tips.

Prismavg.se är en marknadsföringskanal men även ett verktyg ni kan använda er av i er verksamhet.

Vi hjälper er att komma igång med en berättelse och publicera den på prismavg.se.

Individuell kompetensutveckling

Vi erbjuder skräddarsydda utbildningstillfällen för föreningar där till exempel hela styrelsen vill gå en utbildning eller om ni vill fokusera på ett speciellt ämne.

Marknadsföring genom sociala medier

9 mars, kl. 13-14
3 maj, kl. 13-14

Sociala medier är ett viktigt verktyg för att nå ut och marknadsföra ert besöksmål till en bred publik.

Digitaliseringen i samhället ökar och det ger stora möjligheter för att nå ut med våra berättelser till en bred publik genom sociala medier. Med en aktiv Facebooksida för ert besöksmål kan ni få folk att prata om det ni gör och skapa och underhålla relationer med era besökare.

Under dagen går vi igenom från grunden vad Facebook är, hur vi kan använda det och varför det är ett bra sätt att nå ut till våra besökare.

Vi bygger upp er sida med text och bilder, skapar inlägg, event och skapar en annons.

Värds kapsutbildning

Turistrådet Västsverige har tagit fram en digital värds kapsutbildning som vänder sig till dig som arbetar inom besöksnäringen. Utbildningen har funnits sedan 2017, och syftet med den är att hjälpa alla som är verksamma inom besöksnäringen att med hjälp av fakta, filmer, övningar och själv-reflektion vässa det egna värds kapet ytterligare.

Kursen är digital och du genomför den antingen via dator eller surfplatta. Efter avslutad utbildning genomgår du ett kunskapsprov och får ett diplom för utskrift.

Vi vill uppmana alla, både styrelse, guider och sommarjobbare att årligen uppdatera sitt värds kap för att kunna bemöta gästerna på bästa möjliga sätt.

Litteraturtips

Litteraturtips 1

Glas i miljoner

Boken Glas i miljoner går på djupet i Surtes historia som emballageglasbruk.

Brukets historia tecknas, från starten 1862 fram till nedläggningen 1978 i ett verk som kombinerar detaljrika texter, historiska bilder och nytagna bilder på de glasflaskor som producerades.

Författare är Magnus Brink, kulturgeograf, journalist och industrihistoriker. Han har lagt ner ett omfattande arbete i arkiv och på bibliotek för att hitta källor i text och bild.

Resultatet är en bok som fördjupar och förnyar bilden av Surte genom att väva samman olika perspektiv och sätta glasbruket i ett internationellt sammanhang.

Här presenteras vägen till den revolutionerande mekaniseringen som skulle komma att stöpa om glasindustrin och göra Surte till en av Europas modernaste glasindustrier.

Boken omfattar 225 sidor och är rikt illustrerad. Den kan köpas på Göteborgs Remfabrik eller direkt från författaren.

e-post: magnusbrink726@gmail.com

Pris: 300 kr, porto tillkommer.

Litteraturtips 2

Gamla sågar

Skogen har genom alla tider inverkat på vår kultur och våra liv. Vikingaskeppen byggdes av täljbräder, Vasa-skeppet av kransågat virke och våra hus och lador av virke från vattensågar, ångsågar och vädersågar.

En gång i tiden uppfördes vattensågar för husbehov varhelst det fanns ett vattendrag.

Man sågade ofta dygnet runt när vårflo den gav tillräckligt med vatten. Bäckar och åar dämades. I slutet av 1800-talet installerades elgeneratorer vid sågarna som gav ljus i byarna. Det har säkert byggts mer än 10 000 vattensågar i vårt land.

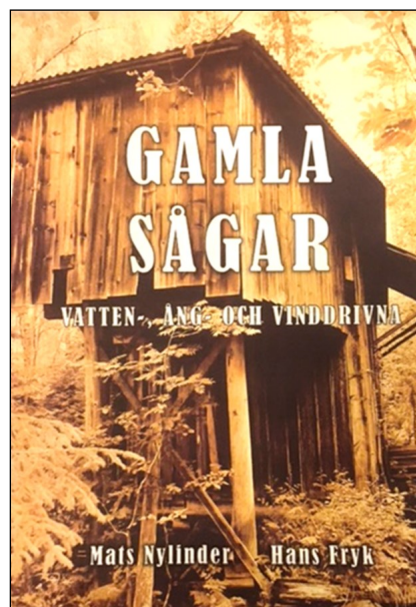
I mitten av 1900-talet fanns det fortfarande cirka 5 000 vattensågar och drygt 50 ångsågar kvar.

I dag finns några av dessa kvar som byggnadsminnen, men de flesta är under förfall och snart borta.

"Vi har rest från Hässleholm i Skåne till Vittangi i Lappland och träffat många entusiastiska män och kvinnor som bidragit med kunskap och guidningar. Många av de besökta sågverken är i dag i liv tack vare hembygdsföreningar och ofta en enskilt driftig person"

Denna bok ger en inblick i sågverksindustrins utveckling fram till början av 1900-talet och en beskrivning av de flesta kvarvarande vatten-, ång-, och vinddrivna sågverken i landet.

Mats Nylinder och Hans Fryk

Boken – Inbunden på 282 sidor och kan beställas av Mats Nylinder

E-post m.nylinder@telia.com
tel. 070-556 32 08

Pris: 498 kr inkl moms, porto tillkommer